

ЯВИЩЕ СИНОНІМІЇ В ЛЕКСИЦІ КОСМЕТИКИ ТА КОСМЕТОЛОГІЇ

© Гимер Н. О., 2009

У статті розглянено проблему синонімії в українській термінології косметики та косметології. Узагальнено теоретичні позиції щодо суті явища синонімії. Проаналізовано семантичну і структурно-граматичну особливості термінологічних синонімічних об'єднань.

The article touches upon the problem of synonymy in Ukrainian terminology of cosmetics and cosmetology. Theoretical groundings regarding the essence of synonymy are generalized. The author analyzes semantic and structural particularities of the terminology synonymous combinations.

Актуальність цієї розвідки в тому, що вперше зроблено спробу розглянути явище синонімії у терміносистемі косметики та косметології.

Мета дослідження – проаналізувати специфіку синонімічних відношень у структурі терміносистеми косметики та косметології, виявити наявні лексико-семантичні та структурно-граматичні особливості функціонування термінів-синонімів у зазначеному контексті.

На думку мовознавців, значення слова – багатовимірне утворення. У ньому фіксуються різні аспекти мисленевого відображення номінованих предметів та явищ. Один з них пов'язаний з репрезентацією ознак і властивостей позначуваних предметів – денотатів. Це – денотативний план лексичного значення. Другий – сигніфікативний – репрезентує його поняттєвий зміст. Денотативний та сигніфікативний аспекти утворюють предметно-поняттєве ядро лексичного значення, або інтерсіонал (у сучасному термінозначенні). Це найстійкіший компонент значення, якому протиставляється змінна смислова периферія – імплікаціонал лексичного значення. Це цілий комплекс предметно-образних зв'язків і відношень, де об'єктивується не чітко детермінована (обумовлена), а вірогіднісна структура позначуваного фрагмента дійсності. Еволюція лексичних значень слів можлива завдяки цим властивостям мови [1].

У сучасній лексикології можна виділити три основні підходи до вивчення синонімії – денотативний (О. Реформатський, М. Комлев), сигніфікативний (Р. Будагов, Л. Новіков), структурний (Л. Булаховський, Ю. Аперсян).

На основі позиції «тотожність» – «близьке значення» сформувалася концепція нейтралізації семантичних відмінностей синонімів у чітких позиціях, які визначаються семантичними, лексичними, синтаксичними рисами. Отже, у сучасному мовознавстві загальноприйнятою є дефініція: «Синоніми – це слова, нетотожними семантичними ознаками яких є тільки ті, які можуть стійко нейтралізуватися у визначених позиціях [6]. У сучасній лінгвістиці існує багато розбіжностей і кілька напрямків у тлумаченні явища синонімії. Через складну значеннєву природу синонімії й існування багатьох типів семантичних зближень лексичних одиниць не існує єдиного підходу до мовознавчих параметрів визначення, а також класифікації синонімів. У різних наукових роботах неодноразово відзначалося, що принципи і критерії синонімії ще не вироблено, наявні класифікації синонімів досить умовні, а саме поняття «синонім» надто розпливчате.

Проблеми лексичної синонімії у своїх наукових дослідженнях торкалися О. Ахманова, І. Борисюк, М. Жовтобрюх, Л. Лисиченко; термінологічну синонімію досліджували В. Даниленко, Б. Головін, Р. Кобрін, М. Карп'юк, А. Коваль, Т. Коць, І. Кочан, А. Крижанівська, А. Лагутіна, Д. Лотте, Т. Михайлова, В. Молодець, О. Нечитайло, Г. Онуфрієнко, І. Процик, О. Радченко, Л. Симоненко, С. Худолєєва.

Синонімія в термінології косметики та косметології зумовлена таким чинниками:

1) постійним розвитком науки, що супроводжується появою нових понять та бажанням дати кожному поняттю найточнішу номінацію; 2) неуніфікованістю цієї термінології; 3) наявністю застарілих назв, які функціують паралельно з новими; 4) відродженням вдалих термінів, які з певних причин не використовували протягом якогось часу; 5) паралельним уживанням запозиченого й автохтонного термінів; 6) необхідністю мовної економії, що породжує синонімію різних структурних рівнів.

Певні особливості вияву синонімічних відношень має кожна конкретна галузь знань, що пов'язано зі своєрідністю формування та структурою її категорійно-поннятевого апарату, причому на початковому етапі становлення термінології або в періоди інтенсивного розроблення чи нормування терміносистем спостерігаємо найбільшу кількість синонімів [2].

У зв'язку з тим, що терміносистема косметики та косметології є мікросистемою лексичного складу української мови, основу тлумачення синонімії в термінології, зважаючи на знакову природу слова-терміна, становлять позначки того самого денотата кількома різними словами, тобто синонімами виступають термінологічні одиниці, валентність яких частково або цілком збігається.

Синоніми, або терміни зі спільним денотатом, але різною формою вираження, що мають тотожні або майже тотожні значення. У науковій літературі їх нерідко називають ще дублетами. Зокрема О. Толикіна [4, с. 16–19] вважає, що в рамках терміносистем маємо справу лише із дублетами. Дублетність передбачає співвідношення синонімів з одним денотатом. Однак, на думку В. М. Лейчика, це поняття значно складніше. Адже, «по-перше, синоніми можуть позначати як те саме поняття, так і декілька близьких понять, які частково пересікаються чи накладаються, по-друге, навіть, якщо синоніми позначають те саме поняття, семантична структура їх може бути цілком відмінною: розкладаючи її методом компонентного аналізу на елементарні смисли, спільними мають бути лише основні компоненти змісту. Дублети розглядають лише тоді, коли збігаються всі без винятку компоненти значень синонімів» [3, с. 103–107.].

Матеріалом для аналізу лексико-семантичних відношень у терміносистемі косметики та косметології, зокрема синонімічних, послужили підручники, словники, навчальні посібники, брошури, наукові видання, довідники, каталоги.

Перша група – це терміни, що позначають, як правило, тотожні поняття, але мають певні відмінності на рівні афіксів, тобто їх можна назвати *словотвірними синонімами*. Серед них найбільше слів суфіксальної деривації в чистому вигляді, коли синоніми на позначення термінів косметики та косметології утворені приєднанням різних суфіксів до тієї ж основи: *зволожувальний* – *зволожуючий*, *омолоджувальний* – *омолоджуючий* (-льн-, -юч-); *оброблення* – *обробка*, *шліфування* – *шліфовка*, *розтягнення* – *розтяжка* (-к-, -нн-, -енн-); *очишувач* – *очисник*, *окислювач* – *окисник* (-ач-, -ник-); *пухир* – *пухирець* (-ець-); *висушувати* – *висушити*, *зволожувати* – *зволожити*, *зафарбовувати* – *зафарбувати* (-ува-, -и-); *закупорювання* – *закупорення*, *обгортання* – *обгартування*.

Різновидом дериваційних синонімів вважаємо також номінації, в яких явище словотвірної синонімії відбиває різні мотивуючі основи, зазвичай дієслівні, що різняться видовими граматичними значеннями або семантикою афіксів.

До другого типу можна віднести дублетні пари, в яких обидва синоніми іншомовного походження, причому поява термінів-синонімів такого типу пов'язана з термінографічною діяльністю лексикографів: *макіяж* – *мейк-ап*, *візаж*, *папула* – *невус*, *панарицій*, *брасматик* – *туш для вій*, *візажист* – *косметолог*, *косметика* – *косметологія*, *піодермія* – *піодерміт*, *епіляція* – *деепіляція*, *шиньйон* – *перука*, *презентація* – *репрезентація*, *фіміам* – *ладан*, *танін* – *танінова кислота*, *епідерміс* – *епітелій*, *лікувальна косметика* – *косметична хірургія*.

Така синонімічна пара *макіяж* – *мейк-ап*. *макіяж* – (від фр. *maquillage*). Оформлення обличчя шляхом його підфарбовування різними косметичними засобами (помадою, тіннями для повік тощо); інша назва – *мейк-ап* потрапила в українську мову із англійської. У такий спосіб слова дублюють через запозичення термінів з різних іншомовних джерел, у нашому випадку з французької та англійської мов. Тому можна погодитися з твердженнями Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк, що часто в терміносистемах на рівні парадигматики синонімія існує у вигляді дублетності.

Третій тип лексичної синонімії – це терміни-дублети, представлені, з одного боку, автохтонним терміном, що свідчить про можливість національної номінації, а з другого – іншомовною терміноодиницею, що повністю адаптована в словниковому складі косметики та косметології й активно взаємодіє з питомими термінами. Сюди відносимо: *фіксатор* – *закріплювач*, *гіподерма* – *підшкірний шар*, *токсикодермія* – *ураження шкіри*, *сурогат* – *замінник*, *стимуляція* – *подразнення*, *комедогенічність* – *закупорення*, *стік* – *олівець для очей*, *педикюр* – *догляд за нігтями*, *манікюр* – *догляд за нігтями рук*, *дерма* – *шкіра*, *пілінг* – *очищення (очистка) обличчя*, *ліфтинг* – *підтягнення (підтяжка) обличчя*, *алопеція* – *облисіння*, *ревіталайзинг* – *омолодження тіла*, *акне* – *вугрі*, *псоріаз* – *лускатий лишай*, *ахромія* – *знебарвлення шкіри*, *панарицій* – *нарив*, *ліпома* – *жировик*, *невус* – *бородавка*, *епідерміс* – *над-шкірка*, *себорея* – *жирна шкіра*, *прополіс* – *бджолиний віск*, *пахідермія* – *слоновість*, *ін'єкція* – *впорскування*, *вітیلیго* – *безбарвність*, *SPA* – *лікування водою*.

Четвертий тип лексичної синонімії – автохтонні лексеми, слова українського походження. Цей тип містить синоніми, що функціонують досить часто паралельно: *нарив* – *гнійник*, *бюст* – *груди*, *вугрі* – *прищі*, *зморшка* – *борозенка*, *веснянки* – *лусочки*, *гнійник* – *пухирець*, *набряк* – *пухир*, *впорскування* – *введення*, *облисіння* – *плішивість*, *розріз* – *пошкодження*, *пахощі* – *духмяність*, *пов'язка* – *перев'язка*.

Отже, з проаналізованого випливає:

1. Синонімічні відношення термінів косметики та косметології різнотипні і різноаспектні. Підхід до розв'язання проблем синонімії у досліджуваній термінології має бути диференційованим, адже, з одного боку, наявність багатьох лексичних відповідників до того самого поняття ускладнює спілкування в наукових колах, з іншого боку, синонімія є природним виявом розвитку лексики; крім того синоніми з різними експліцитно вираженими ознаками семантичної структури можуть полегшити розуміння суті поняття. Щоб упорядкувати термінологію косметики та косметології, кожний випадок треба аналізувати окремо, причому на основі тексту. Визнання того чи іншого відповідника доцільним для функціонування в даній терміносистемі має бути обов'язково конвенційним та узгодженим.

2. У такому синонімічному хаосі, що властивий терміносистемі косметики та косметології саме на час становлення термінології вкрай важливим вбачається визначення домінанти синонімічного ряду – опорного, стрижневого синоніма, найуживанішого серед інших, якнайточніше передає позначуване поняття даної терміносистеми, якого можна запропонувати для стандартизування.

3. Синоніми у терміносистемі косметики та косметології – це терміни, що стосуються того самого поняття, але мають деякі відмінності в поняттєвому плані й розрізняються: структурно-граматичними особливостями; походженням (українські та іншомовні слова); способом творення, часом творення і терміном функціонування. Можна стверджувати, що синонімія в досліджуваній терміносистемі є закономірним і поширеним явищем, яке зумовлене лінгвістичними й екстралінгвальними чинниками та потребує постійної уваги з боку науковців.

1. Алефиренко Н. Ф. *Теория языка* / Н. Ф. Алефиренко – М., 2004. – 368 с. 2. Даниленко В. П. *Русская терминология: опыт лингвистического описания*. – М., 1977. 3. Лейчик В. М. *Термины-синонимы, дублеты, эквиваленты, варианты* / В. М. Лейчик // *Актуальные проблемы лексикографии и словообразования*. – Новосибирск, 1973. – Вып. 2 – С.103–107. 4. *Новий словник української мови (концепція і принципи укладання словника)* / О. О. Тараненко. – К. – Кам'янець-Подільський, 1996. – С. 16–19. 5. *Словник української мови: [в 11-ти т.]* – К.: *Наук. думка*, 1978–1980. 6. Шмелёв Д. Н. *Очерки по семасиологии русского языка* / Д. Н. Шмелёв – М., 1964.